

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!

Ett årsabonnemang kostar, från 2024 = 200 kr.

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 180:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 82, 532 21 SKARA

E-post: kansli@vhbf.se

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

OBS! Kopiering av sid 1-24 till andra hemsidor förbjuden.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 6

Årgång 78

2023

Foto: Monika Moberg Kilefors.

***Studieförbundet Vuxenskolan i Tidaholm
Möten i cirkelform väcker minnen
och 26 bygdeböcker har tagits fram
– Intervju med Birgitta Andersson – sidan 14***

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna
Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Ordförandesidan – Lena Ramsberg	3
Tankar i tiden, Peter Backenfall	4
Rosor äro röda	5
Toarps Hembygdsförening	
– Årets kulturhistoriska förening i Sjuhärad	6
Tråvads kyrka 150 år.....	7
Bonadsmålning och spelmän i Sjötofta.....	8
Utdelning av utmärkelser 2022–2023	9
I Kerstinsås kvarn maldes julens mjöl	10
Mina tre hembygder, Ann-Britt Boman	12
Bokhandelsjubileum med starka traditioner i Alingsås.....	13
Det började med Bondeminnen, intervju med Birgitta Andersson, SV, Tidaholm.....	14
Bröggning av drecka	17
Matlagning förr och nu	18
Sök till Årets Hembygdsförening	20
Årets Hembygdsbok och Årsskriftsserie	20
Sök 2024 års Byggnadsvårdspris	21
Upplev tystnaden	22
Ännu fler tankar frå bögda.....	23
Adressruta	23

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Ekängsvägen 19,
549 40 Skövde. Tel: 070 642 56 70.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2023.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

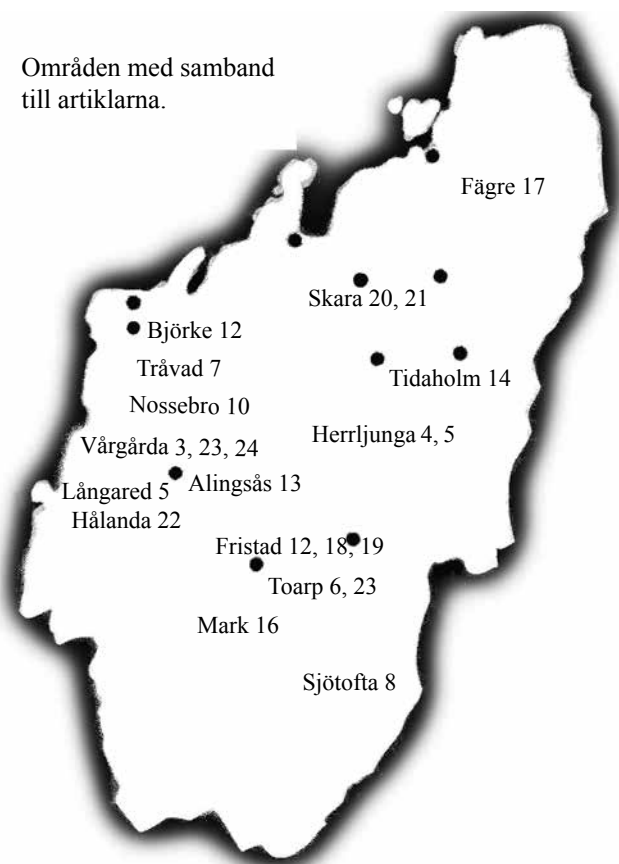
ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 78
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2023 160:-

Områden med samband
till artiklarna.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sex-sju personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdagar 9–15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi 22 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

God Jul och Gott Nytt År!

Nu håller vi årets sista nummer av vår fina tidning i handen. Eller för all del, kanske på skärmen framför oss. Ytterligare ett år drar sig mot sitt slut. Visst kan vi summera det med mycket fin och värdefull verksamhet inom hembygdsrörelsen? Man kanske ibland kan tänka, att vi gör väl inte så mycket. Men, om man lägger ihop allt vi gör inom hembygdsrörelsen, så blir det en himla massa ideella timmar som läggs ner, många arrangemang som genomförs och vi når ut till väldigt många besökare. Det vi gör, gör vi såklart för att vi själva tycker det är roligt, men det vi inte tänker på, är kanske hur viktigt det är för civilsamhället, för kulturen och kulturarvet. För dem vi är.

SHF enkät

Ett sätt att ”mäta” vår storhet, görs via Sveriges hembygdsförbunds enkät. Vi uppmanar alla våra föreningar att fylla i den. Via enkäten får vi ett hum om hur mycket vi faktiskt gör och arrangerar. Så påminn gärna varandra i föreningarna att fylla i den.

Vad gäller vår tidning, Västgötabygden, så är vi stolta och glada över att kunna fortsätta erbjuda den som papperstidning. Vi behöver dock blygsamt höja prenumerationsavgiften, vilket vi hoppas att ni har förståelse för. Vi har liksom alla andra drabbats av högre priser för material, tryck och distribution. Alla som jobbar med tidningen gör det i princip helt ideellt. Detta är av stor betydelse för oss alla och som vi är ytterst tacksamma för. Så fortsatt skicka in bidrag till tidningen! Berätta om vad som varit och skall komma, något du vill förmedla eller tipsa om, som knyter an till vårt hembygdsengagemang. Jag har skrivit det förut men skriver det igen....Stort tack till alla som möjliggör och bidrar till Västgötabygden!

Att nämnas i detta sammanhang är att Sveriges hembygdsförbunds tidning Bygd och natur, framgent enbart kommer att kunna läsas på nätet. Så om ni har möjlighet till det, så kika in på länken:
<http://www.bygdochnatur.se/>

Att skydda vårt kulturarv

Under 2023 har det pratats mycket om krig och kris. Hur står vi i hembygdsföreningarna rustade för att skydda vårt kulturarv? Vad har vi att skydda och hur gör vi isåfall det? Kan hembygdsgrändarna erbjuda utrymme och krisberedskap? Kan föreningarna fylla någon slags samhällsfunktion i händelse av krig/kris? Allt ifrån krislådor till hjärtstartare och utbildning inom densamma har blivit viktigare för oss att ta till oss om.

Lena Ramsberg
ordförande i
Västergötlands
Hembygdsförbund.

Det här känns relevant att vi funderar vidare kring, då vi täcker en stor del av, framförallt landsbygden. Vore intressant att få ta del av goda exempel från Västergötland i dessa frågor.

Nu blickar vi framåt, mot 2024! Vi i förbundet kommer troligen försöka nå någon i föreningarnas styrelser per telefon under det första kvartalet. Vi har ringt runt och ställt ett antal frågor för att ”kolla läget” i medlemsföreningarna de senaste tre åren. Dessa samtal betyder mycket för oss i vårt fortsatta arbete och utveckling framåt för hembygdsrörelsen. Vi träffas kanske också via de kretsar/samverkansmöten som äger rum, oftast, kommunvis. Eller så ses och/eller hörs vi vid andra tillfällen.

Nu är det dags för mig att avsluta för denna gången och detta året! Jag vill tacka för allt fint engagemang, trevliga möten, fina artiklar och gott samarbete!

*Kansli och styrelsen önskar er alla
en riktigt God Jul och ett Gott Nytt År!*

/Lena

***Vi önskar er alla
en fröjdefull jul!***

Tankar i tiden...

Vilka är vi och varför finns vi till?

Väljer att rivstarta denna krönika med en existentiell fråga. Men den är på sin plats. Hembygdsrörelsen finns i varje litet samhälle eller by, ja givetvis i städerna också. Ibland samsas vi med ett lokalt byalag eller samhällsförening, en bygdegård eller någon intresseförening, ibland är vi ALLT detta, samtidigt. Åtminstone är personerna som är medlemmar i respektive förening ofta desamma.

Detta reser några frågor. Har vi råd att konkurrera om själarna, kan man driva de ”traditionella” hembygdsfrågorna i annan form och vilka är i så fall dessa frågor? Jag menar att ingen hembygds- eller kulturarvsförening är den andra lik och så måste det få vara.

För att använda ett modernt ord, måste var och en hitta sin nisch eller relevans i sitt eget sammanhang. Det är inte fel att gå ihop med någon annan lokal förening eller, då medlemsantalet tryter, gå ihop med andra hembygdsföreningar i ett större upptagningsområde. Erfarenheterna visar att när en förening håller på att lida sotdöden, kommer inte sällan lite yngre människor tillskyndades för att inte föreningen ska läggas ner. Detta kan vara en injektion till delvis förändrad verksamhet, det viktigaste är väl ändå gemenskap och mänskliga möten?

Kulturarvet är inte bara prylar eller materiella ting. Ja, det underlättar om man har en samlingslokal, men jag vill lyfta fram de immateriella värdena, det där som man inte alltid talar om. Minnen, berättelser, plathistoria, musik, recept med mera. Allt det där som berikar och tillför kunskap att bevara, berätta om och föra vidare.

Medlemsnytta

Västergötlands hembygdsförbund har en verksamhetsplan i vilken ordet medlemsnytta tydligt uttalas. Vi är Sveriges största regionala förbund, men vi har rätt knappa resurser. Hur ska vi göra medlemsnytta för det vi har och vilket stöd behöver våra medlemsföreningar? Vi har valt att under några år genom rundringningar som komplement till det etablerade kretsarbetet fråga våra föreningar om vad de bedömer som viktigt. Svaren som framkommit handlar om utmaningar i form av rekrytering till styrelse och medlemskår, verksamhet för barn/unga, kommunikation/marknadsföring, tips på aktiviteter, utbildningsbehov, men också svårigheterna att bli uppmärksammade som den kultur(arvs)aktör man är, av kommun och region.

I Jämtland-Härjedalen heter det regionala hembygdsförbundet Heimbygda. Förbundet är aktivt och arbetar med att ta bort invanda föreställningar om vad en hembygdsförening är och gör. I ett nyligen utgivet häfte,

”Bilden av oss”, utmanas bilden rejält. I sin ledare berättar ordförande Trine om starkt lokalt engagemang, opinionsbildning och kloka remissvar i samhällsutvecklingsfrågor. Föreningarna bidrar till ökad folkhälsa och platsutveckling och är ofta välbesökta besöksmål. Allt detta känns igen hos oss själva. Bara inom Västergötlands hembygdsförbund bidrar våra 228 medlemsföreningar med 2 400 arrangemang för 270 000 människor samt gör 360 000 timmar för medlemmar och besökare. Vi finns där som en självklar aktör som ofta tas för given. En del i kommunen uppskattar det vi gör mer än de flesta och lämnar stöd på olika sätt. Men vi är själva generellt dåliga på att marknadsföra oss och hävda vår rätt. Sanningen är att en kommuns föreningsliv är en oundgänglig del av demokratiarbetet och ökar en kommuns attraktionskraft, då det är en del av kommunens ”själ”. Heimbygda har länge arbetat med att locka andra målgrupper till sig, än de traditionella. Deras poäng är att vi inom rörelsen inte ska fråga oss varför exempelvis inte ungdomar, icke-pensionärer och nyanlända kommer till oss, utan istället rannsaka oss själva. Vilken verksamhet erbjuder vi egentligen? Lockar det verkligen de andra än de gängse målgrupper vi också vill ha in i rörelsen?

Trygghet och en fast punkt

I dessa tider, med hot, terror, gängbrottslighet, kris och krig är det viktigt att känna trygghet. Ofta är det tryggt med traditioner, historia, berättelser, minnen och en fast punkt att angöra. Hembygdsrörelsen erbjuder allt detta, men vi måste visa att vi finns och öppna våra dörrar på vid gavel vid andra tillfällen än vid midsommar och jul för att synas och göra verklig nytta i en orolig och vilsen tid. Verksamheten kan dessutom erbjuda kunskaper om hushållning (safta, sylta och konservera) och prepping för kris för att öka krismedvetenheten hos gemene man. Detta är bara ett exempel på verksamhet som hänger med i sin tid och tar vara på människors intresse och känslor, omsatt i relevant verksamhet. För att återknyta till de inledande funderingarna kring vår plats i tillvaron, så finns det många skäl till att vi finns, men vi ska inte ta för givet att människor hittar till oss om vi bara har aktiviteter som bygger på traditioner och verksamhet som handlar om ”så har vi alltid gjort-principen”. Samhället utvecklas och förändras, det måste vi också. Vi ska hälsa framtiden an med glädje, nyfikenhet och engagemang och bidra med kunskap och perspektiv på tillvaron. Så blir vi en verksamhet i tiden.

*Peter Backenfall
sekr VHBF
styrelseledamot i SHF*

Rosor äro röda...

En vacker höstdag samlades ett gäng intresserade åhörare på Haraberget i Herrljunga för att ta del av Eva Böhlin-Andreassons stora kunskande om rosor och dess historia. Det blev en inspirerande eftermiddag som åtminstone för den oinvigde artikelförfattaren öppnade ögonen för en dittills förborgad värld. Växternas del i kulturarvet får inte förbises!

Rosornas historia är belagd genom t ex gravfynd i gamla Egypten, men det finns fossila fynd som är 20-25 miljoner år gamla. Till Sverige kom rosen troligen genom munkar och nunnor under medeltiden. Med det stora intresse för blomman som finns har många nya rosor tagits fram och man räknar antalet olika sorter till ca 75 000!

Symbol för kärlek

Rosen har i årtusenden varit en symbol för kärlek och skönhet och intresserat människor i årtusenden. Det finns en vattendelare i rosornas historia, nämligen år 1867. Rosor ”tillkomna” före det året räknas som gammaldags rosor och är engångsblommade och rotäkta, dvs de växer på sin egen rot, och skott som kommer är från samma rot som busken. Verifieras!

Det som förutom alla dessa bilder på sagolikt vackra rosor som Eva visade, är rosorna namngivna, ofta med historiska referenser. Henrik II, Josephine och Elisabeth är några furstliga namn, men listan kan göras lång. Många är de författare som inkluderat rosor i sina berättelser, Shakespeare och Christie för att bara nämna några. Jag gillar den förstnämndes citat: ”What’s in a name? That which we call a rose, by any other name would smell as sweet”. Det är vad vi är som är det viktiga, inte vad vi kallas.

Rulltårta på rosprodukter

Eva bjöd oss på sagolikt god sherry och rulltårta, gjord på rosprodukter, varvid intresset för föredraget antog nya och närmast oanade höjder. Efter fiket lyftes nyponrosens betydelse och den mängd användningsområden som finns med någon som vill leva nyttigt. C-vitaminhalten i nyponen är rekordstor. Vill man leva länge och vara frisk rekommenderas nyponprodukter i olika sammanhang, Eva har testat de flesta och såg väldigt frisk ut.

Eva Böhlin är en ”rostok” sedan många år tillbaka. I sin trädgård i Långared odlar hon rosor både för att de är vackra, de doftar gott och gör henne glad men också för att hon vill testa vad som kan tillagas av rosor och rosornas andra blomning, nyponen, exempelvis rosenmarmelad och rosensaft.

På kommande styrelsemöte med Herrljunga Hembygdsförening kommer det att diskuteras om vi kan etablera gamla rossorter på Haraberget, då vi gärna bidrar till bevarande av det gröna kulturarvet.

Eva avtackades för ett roligt, personligt och väldigt intressant föredrag med bl a en burk med något annat nyttigt, en burk lokalproducerad honung och församlingens rungande applåder.

*Peter Backenfall
ordf Herrljunga Hbf*

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Toarps Hembygdsförening

Årets kulturhistoriska förening i Sjuhärad 2023

Ordföranden Iréne Arvidsson, De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening, överlämnade utmärkelsen som Årets Kulturhistoriska förening 2023 till Gunilla Hjortvall, ordförande i Toarps Hembygdsförening. Foto: Per-Olof Svensson

Toarps Hembygdsförening har firat 90-årsjubileum. I samband med firandet hyllades föreningen för sin verksamhet och De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening överraskade med att meddela att man utsett Toarps Hembygdsförening till 2023 års kulturhistoriska förening i Sjuhärad och ordföranden Iréne Arvidsson överlämnade utmärkelsen i form av blommor, diplom och penninggåva.

Motiveringen till valet av mottagare var: ”Toarps Hembygdsförening har en verksamhet som riktar sig till alla åldrar från de yngsta till de äldsta. Genom en gedigen programverksamhet och samverkan med såväl skola som samhället i stort samt en väl fungerande hemsida byts och överförs kunskap om bygden och dess historia. Tillsammans gör det den till en synlig och hållbar förening som vill fånga forntiden och skapa framtiden.”

Sveriges Hembygdsförbund framförde sina gratulationer genom Inge Pettersson som representerade Västergötlands Hembygdsförbund. Han överlämnade ett

diplom där Toarps Hembygdsförening hyllades för föredömlig och värdefull insats inom hembygdsrörelsen. Han framförde också hälsningar från Borås Hembygdsrets och överlämnade som gåva ett Äppelträd att planteras vid hembygdsgården. Under kvällen gavs en historisk tillbakablick om hur föreningen bildades 1933 och om hur verksamheten och hembygdsgården bedrivits och utvecklats fram till idag. Uppskattade bildspel visades som skildrade föreningens historia.

Ordföranden Gunilla Hjortvall avslutade festligheterna med att tacka för gratulationer och utnämningen till Årets Kulturhistoriska förening i Sjuhärad. Hon framförde också ett tack till alla i styrelsen, kommittéer, ideella krafter och alla som gästar oss. Utan Er alla hade inte denna utmärkelse varit möjlig.

*Seth Svensson
Toarps Hembygdsförening*

Anm.: Ytterligare ett foto finns på sidan 23.

Tråvads kyrka 150 år

Den 19 oktober 1873 invigdes Tråvads nya kyrka av kontraktsprosten Nils Magnus Stenholm från Floby. Beslutet om att bygga en ny kyrka hade tagits 1863 och därefter började man samla in pengar. Den gamla kyrkan togs ur bruk 1867 då den ansågs vara i för dåligt skick, men den revs inte förrän 1870.

Citat ur Larv Längjum Tråvad – en hembygdsbok s 112: ”vid nedrivandet befanns kyrkan vara långt kraftigare än man trott, ty först försökte man med spänningar och domkraftskruva itu murarna, men det lyckades ej. Sedan högg man sig in i tornmuren och under grunden eldades mycket kraftigt med stockar, så att murarna äntligen gävo sig till en ruinhög.” (Kullander och Persson a.a.).

Öttums kyrka förebild

Samma år lades den nya grunden och först 1873 byggdes kyrkan upp. Hörnstenarna på tornet sägs ha kommit från den gamla kyrkan. Det har också berättats att Tråvadsborna gillade Öttums då nybyggda kyrka och önskade sig en likadan. Och visst är kyrkorna lika. Det var samma byggmästare som byggde båda två, J Larsson. Det sägs att han nog var en from man, eftersom han varje morgon höll bön med sitt arbetslag.

Min farfars fars bror Sven Scholin i USA, skrev någon gång under 1930-talet ett brev till en brorson, där han bland annat berättar om byggandet av Tråvads kyrka. Sven var född 1852 i Gammaltråvad och dog 1939 i Minnesota. Brevet i sin helhet publicerades i ett

En teckning av Tråvads gamla kyrka.

Tråvads nya kyrka, september 2020. Foto: Gerd Johansson.

par lokala tidningar och fick då rubriken nedan.

Utdrag ur brevet: ”Gud själv fällde timret till templet...

... Vad jag vidare vill tala om är det som hände i Tråvad för ungefär 70 år sedan i samband med kyrkbygget. Det var så att Gud själv fällde timret till templet. Det kom en fruktansvärt stark cyklon, som lade en hel timmerskog på St. Hov till marken och där fick då socknen köpa allt som blåst ned. Det skulle användas till uppförandet av det nya templet, men det räckte inte. Och hur det nu var, så drog det ihop till en process. Tråvads socken skulle delas. Längjum skulle få en del, Skarstaden och Fyrunga en. Processen drog ut i flera år, men de som ville bygga kyrkan vunno till sist. Det skulle alltså bli ett nytt tempel, men varifrån skulle återstoden av det behövliga timret tagas? Just då lät Gud en storm komma, denna gång från rakt motsatta hållet, och därvid fälldes ny skog alldeles intill det förut hemsökta området. På så sätt fick man nog med timmer till kyrkan och det var bara fyra stockar av särskild längd, som behövde skaffas från annat håll. De köptes från Dagsnäs. Det var ett under detta med timret. Herren på St. Hov hade inte velat sälja, när kyrkbyggnadskommittén förfrågade sig, men efter den häftiga stormen fick han vara tacksam för att få timret avyttrat. Så kunde kyrkan byggas 1873.

Att detta är sant, det vet jag, ty jag var själv med och hörde och såg det. Och jag var med och bar sten till det nya templet – från grunden till tornmuren. Vad kunde jag vara, 21 år blir det väl. Och när målaren förgyllde bokstäverna över de båda dörrarna, då fick jag i uppdrag att med min fällkniv skrapa bort det guld som blev för mycket på kanterna av orden”

Tråvads Hembygdsförening hade gjort i ordning en fotoutställning i vapenhuset till Tråvads kyrka med flera skärmar. Foto: Gerd Johansson.

150-årsfirande på tacksägelsedagen

Varabygdens församling ordnade med firande av kyrkan på Tacksägelsedagen söndagen den 8 oktober. Firandet skedde genom en skapelsemässa där Larvs kyrkokör, Larvs gospel och instrumentalister medverkade. Den blev välbesökt. Innan gudstjänsten berättade Gerd Johansson från Tråvads Hembygdsförening, lite historik, innehållande på föregående sida och lite kort om äldre inventarier. Hembygdsföreningen hade också gjort iordning en fotoutställning i vapenhuset. Efter gudstjänsten bjöd församlingen besökarna på korv och bröd och det blev ett allmänt mingel runt fotoutställningen.

*Gerd Johansson
Tråvads Hembygdsförening*

Bonadsmålning och riksspelmän

En sådan fin kväll vi hade i Gamla Bygärde den 2 november. Två välkända riksspelmän gästade oss för att spela musik från trakten. Riksspelmännen Hans Kennemark och Jenny Gustavsson trakterade sina fioler och gav oss musik som bland annat kom från Sjötofta.

Barnbarn till nedtecknarna och kompositörerna fanns på plats. Dessutom visade vi en utställning av våra nutida bonadsmålningar. Det var Sjötoftagruppen som visade vad de åstadkommit under ett års målande. Målningarna är alltså en modern tolkning av det gamla bonadsmålandet. Gruppen har låtit sig inspireras av Södra Unnaryds Hembygdsförenings kunnande och de har välvilligt delat med sig. Tillställningen var välbesökt och avslutades med korv och bröd och trivsam samvaro.

*Åsgerd Bergman
Sjötofta*

En utställning med bonadsmålningar visades.

Skydda er mot el-bränder

Kontakta en elektriker i bygden och låt denne utföra en el-besiktning av hembygdsgården enligt Hembygdsförsäkringens nya protokoll. Godkänt protokoll berättigar till 10 % rabatt på premien.

Dialekter

Föreningsblad för Västgötalitteratur nr 3 2023 har publicerat en artikel av **Ann-Britt Boman** – Något om västgötadialekten. Här följer några exempel:

Omm – ugn. Vi sulle baka brö i den store ommen.

Russla – ödsla med pengar. En får ente russla för möcke. Den som köper så mycket han ser får snart sälja så mycket han har.

Stanka – stänka. Ho ble så trött så ho stanka.

Smala – prata. Ho bara smala å prata.

Utdelning av utmärkelser

2022–2023

Tengelandsstipendiat
2022 Maria Bouroncle, Göteborg
2023 Anna Lokrantz, Lidköping

Diplom

2022

Nils-Olof Andersson	Skultorps Hb och fmf
Eva Ek	-”
Gun Engström	-”
Per-Olof Ek	-”
Harald Engström	-”
Angela Holm	Herrljunga Hbf
Svante Eriksson	-”
Hans Ivansson	-”
Sture Johansson	-”
Annika Johansson	-”
Sture Persson	-”
Peter Backenfall	-”
Agne Johansson	Långareds Hbf
Henry Aronsson	-”
Lars Andersson	Bjärke Hbf
Marita Johansson	-”
Inger Erntsson	Vårgårda Hbf
Lennart Liderud	-”
Lasse Larsson	-”
Bo Wallentin	-”
Bengt-Göran Flink	-”
Agnetta Larsson	-”
Lennart Larsson	-”
Marianne Andersson	-”
Herbert Andersson	-”
Åke Pettersson	-”
Harry Andersson	-”
Kjell Johansson	-”
Katarina Agell Engström	Hassle Hbf
Ingemar Svennered	Långareds Hbf
Anna-Lena Klasson	Excelsiorföreningen Hembygden
Ove Jansson	-”
Solveig Svantesson	-”
Jan-Ove och	-”
Ulla-Britt Jansson	-”
Ulrika Haglind	-”

2023 t o m oktober

Leif Eckerström	Vänga Hbf
Monica Nyvaller	Herrljunga Hbf
Uno Gottfridsson	Åsaka-Björke Hbf
Cajsa Harri	-”
Bengt Andersson	-”
Ann-Mari Johansson	-”
Börje Brorson	Svältornas Fmf
Inga Brunnegård	-”
Ingrid Holmgren	-”
Sven Holmgren	-”
Anders och Margareta Davidsson	Hyssna Hbf
Anders Bengtsson	Tråvads Hbf

Hedersnål med lagerkrans

2022

Annlis Kempe	Vårgårda Hbf
Margareta Rhen	-”
Yngve Benjaminsson	Töllsjö Hbf
Rune Karlsson	Excelsiorföreningen Hembygden
Viola Haglind	-”

2023

Sonja Gustavsson	Skultorps Hb o fmf
Börje Gustavsson	-”
Birgitta Axelsson	-”
Henry Axelsson	-”
Caj Larsson	Tranemo Hbf
Arne Willhammar	-”

Nästa nummer av Västgötabygden

Nummer 1 2024 ges ut i slutet av februari. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida. Eftertryck och kopiering förbjudet utan medgivande av artikelförfattare.

I Kerstinsås kvarn maldes julbakets mjöl

Anrik kvarn i Nossebro återupplivar gammalt hantverk

Kerstinsås Kvarn är belägen vid ån Nossan, invid stora landsvägsbron in till Nossebro.

Nossebro Hembygdsförening ordnade lördagen den 21 oktober sin årliga malning i anrika Kerstinsås Kvarn. Malningen skulle ursprungligen ägt rum helgen innan, men omöjliggjordes då av alltför högt vattenstånd i ån Nossan.

Oturligt – men så var det även när kvarnen var i aktivt bruk för ett sekel sedan. Då kunde såväl för högt som för lågt vattenstånd göra malning omöjlig.

Inbjuden allmänhet kunde följa hela processen i malningen, från nedre plan där det stora vattendrivna kvarnhjulet, som är 4,20 meter i diameter, driver hela maskineriet och på andra våning där själva malningen av råg sker mellan kvarnstenar. Stenarna döljs dock av en stor träkåpa som skyddar lokalen – och besökare – från allt mjöldamm.

Här justeras kvarnstenarnas inbördes läge för att erhålla en jämn malning med rätt grovlek på mjölet. Stenarna är dolda under träkåpan som skyddar lokalen – och besökare – från allt mjöldamm.

Det malda mjölet rinner från kvarnstenarna tillbaks ner till nedre plan där det tappas i säckar och sedan paketeras i 1,5 kilos påsar.

På plan två sker också paketeringen, medan plan tre i kvarnen utgörs av en servering.

På lördagsförmiddagen öppnades luckorna för inströmmande vatten som driver kvarnhjulet och därefter pågick malningen i tre timmar. Kvarnhjulet utvecklar cirka 30 hästkrafter.

Hembygdsföreningens Håkan Andersson ledde justeringen av kvarnstenarna för att erhålla rätt grovlek på mjölet.

Utmärkt fin och torkad råg, som ger hög kvalitet på mjölet, hade inköpts från Andreas Nilsson på gården Spjutstorp i Essunga.

De 300 kilona råg gav 200 påsar mjöl, av vilka ett 40-tal omgående köptes av besökare i kvarnen. De hade därmed säkrat tillgången på mjöl inför stundande julbak.

Kerstinsås kvarn, i nuvarande skick byggd år 1859, är den enda kvarvarande vattendrivna kvarnen i hela Nossans nio mil långa lopp. Och även denna gång avlöpte malningen utan incidenter, fränsett att en av kuggarna i oxelträ i ett av kuggjulssystemen på grund av sprickbildning fick bytas före malningsstart.

Att alla kuggar är på plats är viktigt eftersom man annars riskerar obalans som kan skada, eller få hela maskineriet att haverera.

*Börje Andersson
Nossebro Hembygdsförening*

Ingegerd Andersson, Berit Cerdier och Katarina Enström paketerar det färdigmalda mjölet till årets julbak.

Gert Rang, till vänster, och Håkan Andersson invid behållaren med råg.

Kvarnhjulet driver stenarna som mal mjölet och därefter rinner mjölet tillbaka ner till kvarnverksvåningen för tappning i säckar.

Kvarnhjulet, som mäter drygt fyra meter i diameter, driver hela maskineriet.

Årets malning gav cirka 200 stycken 1,5-kilos påsar med rågmjöl.

Fotografer: Tomas Bornhall, Berit Cerdier och Börje Andersson

FAKTA OM KERSTINSÅS KVARN

* I nuvarande utseende uppförd år 1859. Men kvarn fanns sannolikt på denna plats vid fallet i Nossan i Nossebro samhälle långt tidigare.

* Kvarnen överläts till Nossebro Hembygdsförening år 2001. Föreningen inledde omedelbart en totalreovering för att återge kvarnen dess funktion som för hundra år sedan.

* Renoveringen tog fem års ideellt arbete. År 2007 var restaureringen klar och den 29 september återinvigdes kvarnen med pompa och ståt.

* Året efter, vid Nationaldagsfirandet i Nossebro år 2009, tilldelades hembygdsföreningens ”kvarngång”, som utfört reoveringen, Essunga kommuns Kulturpris för den unika insatsen.

* Sedan dess inbjuder föreningen varje år i oktober allmänheten att se hela malningsprocessen från förr – och inköpa sitt mjöl till julbaket.

***En levande hembygd
öppen för alla!***

Mina tre hembygder

Vad betyder ordet hembygd?

Kan man ha mer än en hembygd?

På den sista frågan skulle jag vilja svara ett obetingat JA! För mig är min hembygd den plats, där jag har mitt hem just då. Eftersom vi är mer rörliga nu än när de flesta var jordbrukare och bundna till torvan, borde vi alltså kunna ha fler hembygder.

Man kan förhålla sig till sin omgivning på olika sätt. Om man är allmänt nyfiken och vill veta mer och mer, vill man få mera kunskaper om bygden runtomkring. Ordet nyfiken har ofta en negativ klang, att man vill veta mer om sina medmänniskor, negativt skvaller. Men den naturliga drivkraften i våra liv är egentligen att man vill veta mer om världen runt omkring sig, att man vill utveckla sin personlighet. Världen blir mycket rikare, om man kan sätta namn på platser, på djur och på växter. Det förutsätter att man har en del omvärldskunskap och ett vetande i grunden. Sedan fyller man på med det som fattas. I skolan läser vi geografi och historia, samhällskunskap och religionskunskap, och där finns ett skelett, som man kan hänga upp kunskaperna på. Ju mer kunskaper man skaffar sig, desto fler pusselbitar faller på plats. Ett av mina favorituttryck hos människor är ”aha”, en plötslig insikt om hur allt hänger ihop. I mitt arbete som vuxenlärare fick jag ofta uppleva den glädjen. Livserfarenheter ger många pusselbitar. Studiecirklar i kulturhistoriska ämnen ger samma möjligheter.

Att uppleva sammanhang och få holistiska inblickar ger meningsfullhet i våra liv. Det finns ett uttryck, KASAM, som betecknar detta, och som berikar våra liv. Det betyder känsla av sammanhang och lanserades av professorn i medicinsk sociologi Aaron Antonovsky och används i avsikt att skapa trygghet och minska stress. Man strävar efter meningsfullhet, begriplighet och hanterbarhet. Det innefattar också delaktighet samt förståelse och förmåga att bedöma och förklara olika händelser. Vår hembygdkunskap och vårt engagemang kan ge sådana möjligheter.

Norra Björke

I mitt liv har jag haft tre olika hembygder. Oftast tänker vi på den bygd där vi växt upp som den första. I mitt fall är det Høkhammars gård i Norra Björke socken strax nedanför Hunneberg. Vid berget låg det tre socknar. De två andra var Västra Tunhem och Flo, och de var rika jordbrukssocknar med hög status. Där bodde ”Tunhemme herrar” och ”di rike Flobönnerna”, och mellan dessa socknar låg den minsta socknen Björke med

”Björke stollar”. Men det var i Vittene i Björke, där mina förfäder bott så länge man kan minnas, som man hittade Sveriges tredje största gulds katt på 1990-talet, Vitteneguldet. Det ligger nu i ”Guldbunkern” på Historiska museet i Stockholm. Visst fick socknen en annan identitet genom detta. Ingen hade förut skrivit en rad om socknen, men nu kom det många artiklar. Och jag fick möjligheten att skriva socknen boken jag länge förberett. Jag kunde sedan skriva ytterligare tre böcker, så nu är socknen väl dokumenterad.

I den första hembygden byggde mycket av hembygdkänslan på att genom släkt och historia ha delaktighet i bygdens utveckling och öden. I trettio år ägde och förvaltade vi gården Høkhammar. Vi hittade där en 2000 år gammal järnframställningsplats och några lösfynd. Släkterna var inflätade i varandra. Man ser verkligen hur allt hänger samman.

Den andra hembygden i mitt liv var Lund, där jag bodde i åtta år, studerade, arbetade och bildade familj. Där skedde de viktiga händelserna i livet. När jag för några år sedan åkte dit för att hälsa på mina barnbarn, som studerade där, såg jag Lund norrifrån när jag kom med tåg. Jag blev alldeles varm om hjärtat och fick känslan av att komma hem. Staden är förknippad med så många minnen och har så mycket att ge. Jag är en av så många som fått livsomvälvande upplevelser i studier och utveckling. Lund är verkligen ”Alma mater”, hulda moder, för de studenter som kommer dit. Samtidigt sjuder allt av utveckling. Och den medeltida domkyrkan vakar över Lundagård och universitetet och den gamla Akademiska Föreningen.

I femtiofem år har jag nu bott i Fristad, så det borde ju verkligen vara min hembygd. Jo, så är det, och att jag i snart 50 år varit med i Fristad hembygdsförenings styrelse som sekreterare och ordförande gör ju att jag känner mig hemma där. Mycket har dokumenterats genom Fristadsbygden och på andra sätt, och det känns mycket tillfredsställande. På annat håll har också berättats om hur föreningen bevarat bygdens ortens äldsta byggnader. Under åren har många människor ideellt arbetat för bygdens bästa, och de flesta har nog kommit hit till bygden från andra håll. Vi har alltså haft ett behov av att engagera oss i den bygd som vi kommit till och som från början inte var vår hembygd. Det har säkert bidragit till att vi hittat ett sammanhang och trivts här. Det är en rikedom att ha flera hembygder! Vi hoppas att även framtida fristadsbor upptäcker hembygden i Fristad!

Ann-Britt Boman

Bokhandelsjubileum med starka traditioner i Alingsås

Här kan man tala om kulturgärning. För en tid sedan kunde Akademibokhandeln i Alingsås fira ett något ovanligt jubileum. I samma affärslokal vid Stora Torget har det nu funnits bokhandel i hela 175 år. Ett svårslaget rekord kan man tycka. Men i Alingsås har det sålts böcker ännu längre framkom under jubileumsfirandet.

Författare

Det var feststämning i bokhandeln denna dag. Det var närmast fullt i lokalen. Författaren Kersti Westin ledde kvällen med att presentera inbjudna gäster. Här fanns bland andra naturfotografen, tillika författaren Tore Hagman, debutförfattaren Maria Wensund, författaren och översättaren Erik Andersson samt förläggaren Carina Håkansson. Samtliga gav sin bild av författarskapet och inte minst vikten av att ha en bokhandel lokalt i staden. Tore Hagman belyste detta kanske allra starkast Han sa: ”att om människan har musik och böcker. Då klarar man sig mycket långt i livet”.

På plats var även multimusikern Ulf Esborn, barnbarn till den tidigare ägaren av bokhandeln Hilding Esborn. Ulf underhöll på pianot samt på en fiol som tillhört hans morfar. Ulf berättade nu lite historia och att det tidigt fanns två boklädor i Alingsås. Förutom vid Stora Torget fanns en bokhandel på Torggatan och som tävlade med utbudet. När det gäller Akademibokhan-

deln är det dock fortfarande många alingsåsare som kallar butiken för Esborns bokhandel. Detta trots att åtskilliga år har gått sedan Hilding Esborn gick ur tiden. Idag är det Jenny Rapp som äger butiken. Hennes pappa Ulf Rapp jobbade för övrigt under många år i bokhandeln.

Sedan 1848 har det emellertid varit många ägare till Akademibokhandeln och butiksytan har utökats med tiden. Under många år hette affären Norells bokhandel, men 1954 var det dags för Hilding Esborn att ta över och han kallade den då Esborns bokhandel. Sedan 2013 står det Akademibokhandeln på skylten.

Traditioner sedan 1763

Carina Håkansson, förläggare med mera, kunde under jubileumskvällen, sedan berätta och visa dokument att bokförsäljningen har ännu längre traditioner i Alingsås än 175 år. I staden har det nämligen sålts böcker ända sedan 1763. Detta som en av ett fåtal städer med bokläda.

Tala om kulturtradition i Alströmers stad Alingsås!

Text Pär-Uno Ström

DET GODA

Det goda
blommar bara
där äkta källådror rinner
där jorden är varm
och luften ren
Det goda
har sina rötter
djupt nere
i evighetens marker
fjärran från vår försurnande jord

May Ehn Andersson

MORGON

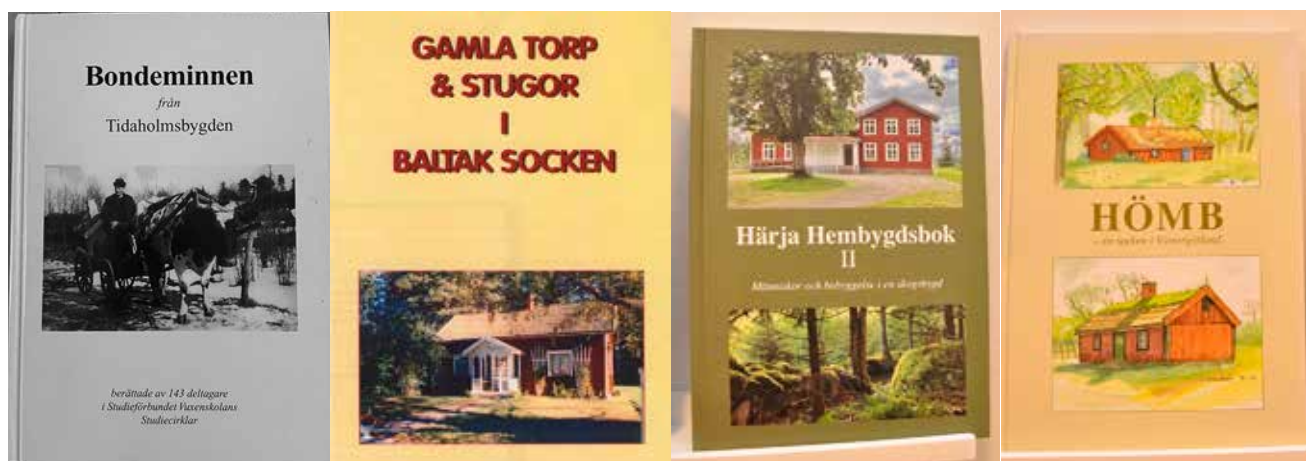
Stunden innan klockan ringer
den är min
Ingen som ropar eller springer
ut och in,
Undran och förväntan
hur ska dagen bli.
Vad ska jag få?
Vad kan jag ge?
Den går ju så snabbt förbi.

Karin Breman

Birgitta Andersson har ägnat ett helt arbetsliv åt Studieförbundet Vuxenskolan som verksamhetsutvecklare i Tidaholm. Även som pensionär är hon aktiv inom studieförbundet, men hon är även politiskt aktiv och föreningsmänniska. Hon ingår bl a i hembygdsföreningens styrelse i Tidaholm. Foto: Monika Moberg Kilefors

Det började med Bondeminnen

Bondeliv från Tidaholmsbygden, berättade av 143 deltagare i SV:s studiecirkel. Utgiven 1996. Men arbetet med den började mycket tidigare.

Torpinventeringen i Baltak började som ett projekt i Studieförbundet Vuxenskolas regi 1996. Projektledare Einar Bergvall.

Första boken om Härja utgavs 2001. Nr II kom under hösten 2023.

Hömb, en socken i Västergötland gavs ut 2007. Alla 26 böcker som är utgivna om Tidaholm, finns utställda hos SV. Alla har dock inte getts ut via studiecirkel i SV.

Bondekrönika av Sven Edvin Salje

– Det började med att när författaren Sven Edvin Salje skulle skriva den sista boken i sin bondekrönika – Genom Lindens krona – om Blekinge, att han inte hade något dokumenterat om 1920-30-talet. Han slog larm till Nordiska museet, som i sin tur larmade vidare till LRF, som tog frågan vidare till Studieförbundet Vuxenskolan. LRF var en av SV:s grundare, berättar Birgitta Andersson.

I Tidaholm fanns tio LRF-avdelningar och Birgitta, som då var SV:s verksamhetsledare i Tidaholm, kontaktade de olika LRF-ordförandena i varje socken att de skulle kontakta äldre personer, som ägde eller hade ägt olika gårdar, att starta studiecirkel och därmed få en samlad bild av bondeminnen från den här tiden.

– Det tog lång tid, men vi fick ihop en bok med minnen från varje socken. På en del socknar fick vi vänta i flera år. Alla minnen var handskrivna. Vi kontaktade dataläraren Ing-Britt Liljegren, som renskrev manusen, berättar Birgitta.

– När hon gjort det, kallade hon ihop grupperna var och en för sig och då kom man ihåg ännu mer. Till slut måste man dra ett streck. Vi kontaktade Nordiska museet och det finns även med några berättelser från Tidaholm i Nordiska museets stora bok om Bondeminnen i Sverige.

Det tog som sagt lång tid att få ihop Bondeminnen, men den trycktes och gavs ut i Tidaholm 1996.

Bodeminnen, 143 deltagare i SV:s studiecirkel

I boken Bondeminnen finns berättelser från Agnetorp, Daretorp, Dimbo-Ottravad, Hångsdala, Härja Klämesbo, Orleka, Kungslena, Kymbo Bäck, Suntak Valstad, Tidaholm 1, Tidaholm 2, Velinga och Östra Gerum. Varje socken har gjort sin egen inventering. En hel pärm med handskrivna manus finns hos SV.

Numera finns boken i bästa fall att låna på biblioteket eller om man har tur finns den på något antikvariat.

En stor arbetslöshet inom byggsektorn utbröt i hela Sverige 1992–93. I Tidaholm gick man från två procent arbetslöshet till 14 procent på två månader. Det var förfärligt. Tidaholmsverken gick i konkurs. Då satte SV igång en rad projekt, bl a om torpinventering, säger Birgitta.

Ett gäng arbetslösa herrar i Baltak med Einar Bergvall som ledare satte igång en studiecirkel. Det blev bok nr två – Gamla torp och stugor i Baltak socken. Idag finns samtliga torp markerade med skyltar på dess ursprungliga plats.

Kymbo

Torpen i Kymbo blev bok nr tre. 1994 träffades en grupp i Kymbo bygdegård, som fortfarande finns kvar i ursprungligt skick men är en ”sommabygdegård”, då det bl a inte finns vatten indraget. Med på träffen var Yngve ”På tallen”-Johansson. Han var tio år 1933, då hans far, som var byggmästare, byggde bygdegården, och Yngve berättade historien om hur det var på den tiden.

Med var också en man från Härja som sa: ”Vet du Yngve, när du och ja är döa, då vet ingen om historien. Ja töcker att du sa skriva ner't.”

Yngve kom efter en tid till Birgitta på SV och sa: ”Nu har ja skrivet ner't, läs det, töcker du att det är bra, så använd det, annars kan du slänga't.”

Han hade gått igenom gamla protokoll. Bland annat hade man diskuterat om huruvida kvinnor skulle tillåtas använda läppstift (!). De hade även beslutat att till ett möte ”inbjuda alla gamla”, dvs alla som fyllt 50 år.

När landsbygdsutvecklingen tog fart blev en man, Bo Billström från Blekinge, som hade ett par söner som bodde i området, intresserad av trakten i Hömb och Kavlås, en egendom som ägs av släkten von Essen. Ett påbud gick ut, som sa, att kom till Acklinga församlingshem om ni har minnen från trakten. Det kom 40 personer och så startades cirkelarna i Hömb.

Livet i arbetarkvarteren Hägne– Solkullera–Tuvan utkom 2011. Det är framförallt de gamla arbetarbostäderna runt tändsticksfabriken Vulcan, området Solkullera och Tuvan som beskrivs. En lokal arbetarhistoria-

Redigering

Nu anställdes Lena Jonsson av SV. Hon var journalist och kunde hjälpa till med redigering.

Det är väldigt lätt att prata och minnas, men det är svårare att strukturera upp det hela. Lena kunde hjälpa till med detta.

Lena har varit med om att ta fram många olika bygdeböcker i Tidaholm. Den senaste är boken om Acklinga, som fick utmärkelsen Årets Hembygdsbok vid VHBF:s årsstämma i Östra Tunhem i april.

SV Tidaholm har hittills givit ut 26 böcker. Till alla, utom boken om Kymbo Bygdegård, har innehållet tagits fram av deltagare i olika studiecirkel.

– För så är det, utan studiecirkel hade det inte blivit några böcker. Det är när man kommer samman som minnen väcks. Sen krävs det en duktig person som skriver ner det som sägs, konstaterar Birgitta Andersson.

Livet i arbetarkvarteren

Hägne–Solkullera–Tuvan

Birgitta och hennes dotter Åsa Bergman, som numera sedan flera år är SV:s verksamhetsutvecklare i Tidaholm, följde med på en stadsvandring för flera år sedan under en nationaldag. Vandringen leddes av Bengt Åsberg, en känd föreningsmänniska i Tidaholm.

Det blev en aha-upplevelse och de beslöt att anordna studiecirkel om arbetarkvarteren. En inbjudan gick ut och det kom 49 personer. Det blev så småningom tre grupper med 13 personer i varje cirkel. Det utgavs en bok om de tre arbetarkvarteren 2011. Det är framförallt områdena Hägne, Solkullen och Tuvan som det berättas om. Boken innehåller 27 kapitel förutom förord och litteraturförteckning.

För att nämna några namn så finns det kapitel som ”Gertrud Augustsson berättar”, ”Makarna Lindberg”, ”Tage Brolin berättar” och ”Företagare i Hägne, Solkullera och Tuvan år 1900”.

Nyutgåvor

Två av de olika hembygdsböckerna har sålt slut, och nu tar man fram nyredigerade böcker. En nuvarande grupp i Härja Hembygdsförening har tagit fram en ny bok, Härja Hembygdsbok II. Det äldre häftet med mjuka pärmar finns kvar och finns med i den nya boken

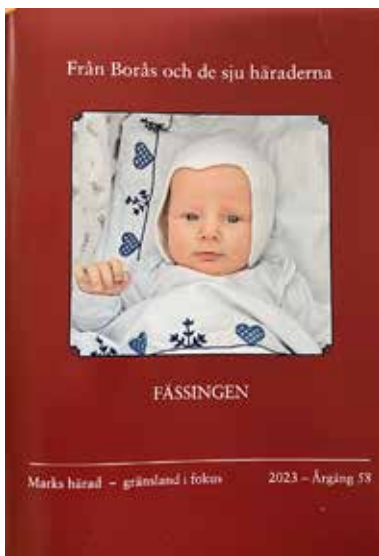
Birgitta håller som bäst på att redigera en äldre bok, som sålt slut, Baltaksboken, som nämndes tidigare med Einar Bergvall. Det har även getts ut en bok om Holma, som hör till Baltak. Vid denna boks tillkomst blev en rad bilder över, vilka nu finns med i en ny bok – Boken om Holma och Baltaks socken.

Birgitta tänker framåt om sisådär 20 år. Vet folk då vad exempelvis *oä och inhyses* är för att inte tala om alla militär- och soldatförkortningar som förekommer inom soldathistorien. Det finns väl inga oäkta barn förresten?

Man kan lugnt konstatera att det finns nog ingen kommun i hela Västergötland som har en så väl utforskad socken- och bygdehistoria som Tidaholm, mycket tack vare Birgitta Andersson, Lena Jonsson och Åsa Bergman i Studieförbundet Vuxenskolan och alla medlemmar i hembygdsföreningarna i Tidaholm, ingen nämnd och ingen glömd.

Om det finns fler sådana kommuner, berätta gärna för oss i Västgötabygden.

Monika Moberg Kilefors

Västgötasöm har också blivit benämningen på broderier från Mark, Marbosöm. Här trivs en ung markbo omgiven av just Marbosöm.

På upptäcktsfärd i gränslandet Mark

Namnlöst helgon, gåtfulla labyrinter, bronsåldersbåt, försvunnen sjö... Det hör till det som presenteras i Fässingen, De sju häradernas kulturhistoriska förenings årsbok 2023. Fokus är på Marks härad, men mycket i innehållet har också koppling till övriga Västergötland.

Marks härad i sydvästra Västergötland består av hela 24 socknar i kommunerna Mark, Borås och Varberg. Så visst finns det mycket att ösa ur när häradet uppmärksammas i den 58:e årsboken från De sju häradernas kulturhistoriska förening. Att rikta ljus

mot ämnen och företeelser som tidigare blott skildrats sparsamt hör till reaktionsgruppens målsättningar. En hel del kan därför uppfattas som nyheter.

– Här är den 58:e årsboken i vår serie. Boken är också en del i en mycket omfattande långsiktig dokumentation av kulturhistoria i Sjuhärad, säger Iréne Arvidsson, ordförande i De sju häradernas kulturhistoriska förening.

Den 200 sidor omfattande boken kan beställas från info@d7kf.se. Pris 250:- + 67 kronor i frakt.

Redaktör är Ingemar Brink. En utförligare beskrivning av boken kommer i nr 1 2024 av Västgötabygden.

Redaktionen VB

Bröggning av drecka...

I Valla tingshus i Fägre har hembygdsföreningen i Moholm sina samlingar. I flera pärmar finns tidningsurklipp, dokument, bilder och intervjuer samlade. I en pärm fann jag 2009 en intervju med min mormor, Dagmar Cecilia Magnusson, född Andersson 1889 i Jonsboda. Det är tretton maskinskrivna A4-sidor, som två kvinnor från hembygdsföreningen har skrivit ner 1970. Intervjun är en skatt att ta vara på, även om intervjuarna bitvis har gjort det lätt för sig. I särskilt långa frågor har de bakat in presumtiva svar och då var det enda alternativet att svara *ja* eller *nej*. Det är mycket svårt att skriva på västgötska. I en del fall där Dagmar uttalade "å" har man skrivit "o" istället. Hon sa ofta "kånne" (kunde), men det har vid nedskrivning blivit "konne", vilket är något helt annat. Nedan följer ett redigerat inlägg om bryggning av dricka.

Hopp och lek. Foto: Ulf Arnell

Slätterdrecka

... men slättermaskinen hade nog kommit i bruk?

– Jo, den kom le di siste år'a ja va hemma. Före dä då slo di mä lie för hann, å då feck en gå å vänna för hann mä. Å dä va så tjockt så en feck flåser i hänner'a efter tjuveskaftet.

– Dä va hö't, dä, sen kom havren och vetet?

– Då feck en ta opp för hann när di meja. Då va di tre karar, två pojkar å så far. För dä mästa va två pojkar hemma (i familjen fanns förutom mor och far fyra bröder och fem systrar).

– Hur länge höll ni på när ni meja råg till exempel?

Det berodde förstas på vädret också?

– Ja, dä tog no ena vecka för tre karar.

– Bryggade ni dricka till slättern?

– Ja, dä gjorde vi jämt.

– Använde ni lakekaret eller brygghuspannan?

– Vi hade brögghuspanna, å när vi brögga hade vi för dä mästa en så (ett kar).

– Gick det hundra liter i den då?

– Ja, dä geck no mera i sån.

– Hur länge räckte drickan sedan, det kanske berodde på om sommaren var varm?

– Dä berodde le på hur pass törsti'a di va. Vi hade ena stor tunna, dä geck no en hunnra liter i den, å den hade vi i källar'n.

– Använde ni humle då?

– Ja, å råg å jäst.

– Inte korn?

– Ne, dä gjorde vi ente.

– Hur gjorde ni då?

– Först så sölle di ha rågen te å gro, dä va dä första.

– Men, dä allra första dä va te å gå te sko'jen ätter eneris å koka alla kär, di sölle va rena vetja, en slo på lite vatten. När gro'a sprack fram så då sölle dä tas bort, å då sölle den torka. Sen sölle den krossas, då feck di fara te kvarn'a å krossa den grovt.

– Sen sölle di binna halmvesker å lägga i botten på karet, dä sölle rinna på dä. Sen sölle di koka dä där, å ösa på sån. Så sölle di koka vatten å ösa på sån, å då feck di koka flere gånger, dä tunna som ble då, dä sölle rinna. När dä ble la'jäm då satte di te humlen, å då koka di åpp dä, ja tror di la i dä sist.

– När dä sen hade svalnat å dä va lite jåmmet då rörde di i jästen. Sen sölle dä tappas på tunnan.

– Hur lång tid tog bryggningen?

– Dä to knappt en da.

– Blev det väldigt starkt?

– Ja, dä va gott å dä ble starkt, sen berodde dä le på hur möcke malt di hade.

– Feck dä stå för länge då ble dä sur't. När di sen höll på å slog (höet), å dä va en sju-åtta slätterkarar när di geck ihop, då drack di snart ur ena tunna ...

*Sammanfattat av
Monika Moberg Kilefors*

Matlagning förr och nu

Förr och nu är ett vagt begrepp. Förr i allmän betydelse var det gamla bondesamhället, då de flesta i samhället levde på jordbruk, som var mycket små enligt dagens normer. Vi skulle kalla dem småbruk och senare torp. Men nästan alla, även hantverkare kanske hade en bit jord och en ko och gris. Även borgarna i städerna hade djurhållning och jord. Framåt sekelskiftet 1900 växte borgarklassen och medelklassen. Adelsn gårdar var större men också självförsörjande.

Naturhushållningen var förhärskande och pengar sällsynta. Drängar och pigor fick sin lön in natura, kost och logi och kläder. Alla levde tillsammans och husbondefolk och drängar och pigor sov i samma rum, i den stora stugan. Maten lagades över öppen eld i spisen. Brödet bakades i en särskild bakugn.

Allt togs tillvara

Allt som producerades på gården togs tillvara och ingenting köptes utom kaffe och salt och senare socker. Det viktiga var att överleva vintern, både för människor och djur, och då måste man lägga upp förråd. För att konservera mat över vintern kunde man torka, röka, syra och salta livsmedel.

Var maten förr mer näringsrik och nyttigare än nu? Och vilken roll spelade matproduktionen för klimatet? Det finns olika aspekter. Man odlade mat som kunde förvaras över vintern. Varje by hade ett rovland och en kålgård och en humlegård. Rovor och kålrötter och andra rotsaker kunde förvaras i jordkällare liksom senare potatisen. Även morötter och rödbetor kunde förvaras över vintern. Kål från kålgården kunde bli surkål och syras i en tunna.

Spannmål, främst råg och korn och havre, skördades och tröskades och skulle räcka fram till nästa skörd. Svårast var det vid olsmäsekroken, alltså juli och augusti. Olof hade namnsdag den 29 juli. Spannmålen förvarades på vinden i bingar och måste skyddas från råttor och möss. Kött och fläsk saltades ner i ”saltebalja” om man hade tillgång till sovel. Det var inte självklart. Det kunde också rökas. Även sill saltades ner i tunnor. Lingon plockades och kokades till krösemos, som förvarades i krukor. Äpplen torkades liksom nypon. Det fanns också vinteräpplen som stod sig över vintern. Bär av olika slag kunde kokas till sylt och saft, om man hade tillgång till socker, som var dyrt.

Gråärter var vanliga på alla gårdar och bakades till bröd. Sedan kom de gröna söta ärterna och då försvann gråärterna. Korn mältades och bryggdes med humle till öl. Grevinnan Eva Ekeblad på Stola på Kålland inval-

des som första kvinna i Kungliga Vetenskapsakademien för att hon kom på att man kunde använda potatis till brännvinsframställning. Då gick det inte åt så mycket korn, och spannmålen var viktig och dyrbar. Av den skulle det bli både bröd, gröt och välling.

I bäckarna fångades fisk, även småfisk med mycket ben. I Finland bakades sådan fisk in i bröd. Man jagade, kanske inte alltid lagligt, och fick fågel och vilt. Allt togs till vara, t ex inälvor vid slakt och minsta mjölskvätt vid bak. Det var mycket kokning i grytan över elden och lite stekning. Det fanns inga småkakor, för det gick inte att baka sådana i bakugnen. Socker var en dyrbarhet liksom fett. Man kunde dock baka rån i rånjäm, och gorån bakades till jul liksom struvor och klenäter, som kunde kokas i flottyr.

Allt var närodlat, och det fanns inga kemikalier. Överklassen ville gärna ha litet lyx, och Hansan importerade kryddor som saffran och sötsaker. Kineserna exporterade på sidenvägen te, kryddor och siden. Det var verkligen lyx! Inga flygburna tomater eller ärtor från Kenya! Klimatet påverkades inte av transporter, eftersom de var av föga omfattning i hansakoggarnas och ostindiefararnas tid.

Nutidsmänniskan vill ständigt ha nytt. Detta medför att man använder råvaror som transporteras från länder över hela världen till nackdel för klimatet. Förr var det inte alls viktigt, och maten var likadan dag för dag. Inga alternativ fanns, och man var tvungen att äta det som bjöds. Det viktigaste när en man valde hustru var att hon kunde hushålla och inte ödsla med Guds gåvor. Det gav trygghet hela livet.

Så småningom kom borgerliga seder och även matlagning in i bondesamhället. Det hade alltid varit skillnad på vardag och högtider i bondesamhället, men nu kom det nymodigheter, när bondflickorna fick pigplatser i staden, och det kom kokböcker och recept. Sådant hade inte funnits förut, Till jul och till högtider som bröllop och begravning var det mycket mat, och byalaget hjälpte till genom att ta med sig förning. Den bestod i Västergötland ofta av brynost men i Bohuslän var äggost det vanliga. Mjök hade man alltid. Alla skulle smaka av allt. Ofta hade man med sig förningen i särskilda förningskorgar. Seden upphörde i början av 1900-talet och då kunde det stå på inbjudningarna till begravningar, att förning undanbedes.

På nästa sida följer några recept på gorån och olika sorters ost.

Ann-Britt Boman

Landskapsskötare i mulens marker. Foto: Ulf Arnell.

Gorån med kanel

Till 5 ägg tages ett halvt skålpund (225 gram) fint siktat socker och vispa det väl tillsammans tills det begynner tjockna. Därtill lägges sedan 2 lod fint stött och siktad kanel. 3 kvintin stött ingefära, 6 lod stött mandel. 24 lod gott skirat smör och ett skålpund (454 gram) gott vetemjöl som allt röres däruti och knådas väl tillsammans. Gör sedan ämnen därutav till figur och skepnad av en valnöt, och grädda dem i ett tunnrånsjärn. Krama det varligt till och grädda det på båda sidor.

Brynost

6 l färsk mjölk, 2 msk vetemjöl, 1 msk ostlöpe. Värm mjölken till 37 grader. Vispa ner mjöl. Ägg och ostlöpe rörs ner i en halv liter mjölk. Blandningen slås ihop med resten av mjölken och röres. Mjölkblandningen ska sedan vila på en varm plats där det ej är drag, i ca 1 timme. Rör ej blandningen under tiden! När massan löpnat, omröres den väl ett par gånger och får dessmellan vila. Håll så av vasslan försiktigt. Tag en eldfast form, som rymmer ca 2 liter. Smörj den med smör och töm över ostmassan i den. Baka nu osten i ugn 225 grader i ca 20 minuter. Strö över lite socker och håll över brynosten i ett fat och den får kallna. Skär brynosten i lagom tjocka skivor och bryn dem lätt i en stekpanna. Tillsätt lite grädde om ni önskar. Ätes varm.

Sötost

5 l mjölk, helst opastöriserad. Vanlig mjölk blandad med lite grädde går bra att använda i stället. En halv liter kärnmjolk eller filmjölk, 1 ägg, en halv dl mjöl, 1 dl vatten, lite sirap.

Mjölken kokas upp, och därefter rörs kärnmjölken eller filmjölk ner. Rör om och vispa så att ostkornen inte klimpar sig. Allt kokas häftigt i 3-4 timmar. När massan är grymig och nästan all vätska kokat bort – det ska vara ungefär som en tunn gröt – tillsättes lite sirap och en redning som vispats ihop av en halv dl mjöl, 1 dl vatten och ett ägg. Gör sedan ett hastigt uppkok och massan hålls i en skål för att kallna. Serveras med sylt.

Äggost

1 l mjölk, en halv liter sur grädde, 6 ägg, 3 msk strösocker. Vispa samman ägg och grädde i en kastrull och tillsätt mjölken. Låt blandningen sakta värmas under omrörning och sjuda försiktigt i några minuter. Tag kastrullen från spisen och låt blandningen stå med lock 8-10 minuter, tills ostmassan helt skilt sig från vasslan. Varva ostmassan med strösockret i en äggostform. Låt äggosten rinna av. Servera äggosten upplagd på ett fat med en god sylt till.

1 skålpund = 454 gram = 32 lod. 1 lod = 4 kvintin = 13,3 gram. 1 kvintin = 3,5 gram,

Ann-Britt Boman

Sök till Årets Hembygdsförening

En av årets höjdpunkter är korandet av Årets Hembygdsförening! Flera föreningar har fått uppskattning och utmärkelse för välförtjänt arbete, senast Gudhems Hembygdsförening 2021. Många fler borde få denna utmärkelse. Är er förening en av dem?

Glöm all blygsamhet och sänd in en ansökan där ni berättar om er verksamhet. Vad är det som gör föreningen unik och värd att uppmärksammas? Berätta om arrangemang och arbete som kan inspirera andra föreningar. Hur får ni barn och ungdomar eller yngre familjer att känna sig delaktiga och välkomna till er hembygdsförening? Hur gör ni för att alla, oavsett ålder eller ursprung, ska känna sig välkomna och vilja vara med och främja, stärka och utveckla arbetet i hembygdsrörelsen i stort, i föreningarna i regionen, eller i er egen förening?

Kort sagt, det handlar om det där lilla extra, det som finns hos så många föreningar men så sällan uppmärksammas!

Utmärkelsen delas ut på VHBF:s årsstämma 2024. VHBF utser Årets Hembygdsförening med prissumman 3 000 kr och diplom. Föreningen nomineras även till Årets Hembygdsförening i Sveriges Hembygdsförbund. Om ni har frågor hör av er till kansliet till Eva Mann, på telefon 0512-105 50 eller per e-post: kansli@vhbf.se

Er ansökan skall vara inne senast den 1 februari, 2024.

Skicka er ansökan till:
Västergötlands Hembygdsförbund, Box 82,
532 21 Skara, tel 0512-105 50,
Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara

Årets Hembygdsbok och Årsskriftsserie

SHF har efter stämmobeslut 2018 utökat utmärkelsen Årets Hembygdsbok med att förutom en traditionell hembygdsbok också belöna regelbundet utgivna årsboksserier och den typen ska representeras av de tre senaste årens utgivna skrifter.

Det framgår inte med klarhet vad som gäller för respektive år, men på SHF:s hemsida anges att det är praxis att det ska utses en vinnare för nominerade bidrag vartannat år av de beskrivna varianterna. På SHF:s hemsida, finns utförligare kriterier för vad nominerade bidrag ska uppfylla.

Västergötlands Hembygdsförbund tar emot nomineringar både till Årets Hembygdsbok, utgiven 2023, och nominering till Årsskriftsserie, varav en utgiven 2023. Vinnande bidrag kommer att belönas med 3 000 kr av vardera varianten. Vinnande bidrag tillkännages i sam-

band med förbundets årsstämma. Västergötlands Hembygdsförbund utser, efter förslag från utsedd jury, om och vilken av dessa som eventuellt kan nomineras vidare till SHF:s pris.

För att få del av möjligheterna till utmärkelsen vill vi ha in nominerade bidrag senast den 1 februari 2024. Västergötlands Hembygdsförbund ser fram emot att få ta del av många bra böcker och god hembygds litteratur.

Ta chansen, synliggör er hembygdsbok!

Ta möjligheten att få utmärkelsen Årets Hembygdsbok i Västergötland, kanske också i Sverige!

Har ni frågor, hör av er till kansliet till Eva Mann, på telefon 0512-105 50 eller per e-post: kansli@vhbf.se

Er ansökan skall vara inne senast den 1 februari, 2024.

Skicka er hembygdsbok och ert bidrag till:
Västergötlands Hembygdsförbund, Box 82,
532 21 Skara, tel 0512-105 50,
Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara
(Västergötlands museum)

Granska först. Betala sen.

I december kommer årsfaktura och specifikation från Hembygdsförsäkringen. Ta med dessa till styrelsemöte och granska så att ni är korrekt försäkrade. Det är dumt att betala för mycket och illa att vara underförsäkrade.

Stigporten till Hyssna gamla kyrka. Foto: Ulf Arnell.

Sök 2024 års Byggnadsvårdspris

Hembygdsföreningarna i vårt område äger och förvaltar en mängd byggnader. Intresset för byggnadsvård i samhället har de senaste åren utvecklats, inte minst genom SVT:s programserie ”Det sitter i väggarna”. Husen har en unik historia som måste utforskas och beaktas när det kommer till renovering och vård.

Det är viktigt att använda sig av den kunskap om väl beprövade metoder och materialval som finns. Västra Götalandsregionens kunniga byggnadsantikvarier kan hjälpa till med bedömning av vårdbehov och tipsa om hur man kan gå tillväga vid renovering och vård samt tipsa om kunniga hantverkare. Hos Länsstyrelsen kan man söka bidrag för att t ex upprätta en vård- och underhållsplan eller renovera ett befintligt objekt. Ofta är kunskapen begränsad om hur man med beaktande av husens historia och kvaliteter kan vårda och renovera på ett klokt sätt. Styrelsen för Västergötlands Hembygdsförbund vill genom byggnadsvårdspriset, uppmärksamma goda exempel såsom hembygdsförening eller enskild som genomfört en väl utförd renovering/upprustning i god byggnadsvårdsanda av befintlig byggnad eller vid nyuppförande och anpassning till tidsenligt sammanhang/miljö.

Priset kan också delas ut till hembygdsförening eller privatperson/er som i sin byggnadsvårdsgärning verkat för att kunskaper om byggnadsvård hålls vid liv och utvecklas. Det kan handla om privatperson, hantverkare eller annan professionell som arbetat för god byggnadsvård.

För byggnader som renoverats/upprustats och erhållit VHBF:s pris kan länsförbundet nominera objektet till Sveriges hembygdsförbunds byggnadsvårdspris.

Hembygdsförening i vårt område eller Västra Götalandsregionens byggnadsantikvarier kan nominera bidrag till priset. Nomineringen ställs till VHBF:s kansli. Det ska göras senast den 1 februari för beredning i en därför avsedd kommitté bestående av representanter från VHBF och byggnadsantikvarie från Regionens förvaltning för kulturutveckling.

Priset består av prissumma (3 000 kr), diplom och en för ändamålet framtagna skylt att anslå på lämpligt ställe. Priset delas ut på VHBF:s årsstämma och åtföljs av en motivering till priset.

Du kan läsa statuterna för priset på VHBF:s hemsida där också formulär för ansökan finns.

Till ansökan ska så mycket handlingar som beskriver bygget bifogas, det kan med fördel vara bygghandlingar, processbeskrivningar och foto etc.

Ansökan vill vi ha senast den 1 februari 2024 och den skickas till kansli@vhbf.se eller Västergötlands Hembygdsförbund, Box 82, 532 21 Skara

Välkomna med er ansökan!

Skogsparti på före detta kronoallmänningen Risveden
Foto: Pelle Dalberg.

Upplev tystnaden!

Vägen mellan de medeltida metropolerna Lödöse och Skara går genom Risveden, ett skogsområde på cirka 20 000 hektar, något större än Hisingen. Risveden kallas ibland Västra Sveriges sista vildmark. Delar av Risveden är fritt från vägar och bebyggelse. Länsstyrelsen definierade 2001 några områden söder om en linje Lived–Kvarnabo som tysta områden. Ljudnivån är under 30 dB. Det är unikt. Här kan man uppleva tystnaden.

Ljud och oljud

I dagens samhälle kan vi många gånger sakna tystnaden. 2013 bodde mer än hälften av jordens befolkning i storstäder. 2030 beräknar OECD att 70 procent bor i tätorter. I Sverige är urbaniseringstakten högre än i övriga Europa. En allt större majoritet av världens befolkning kommer att bidra till och samtidigt utsättas för alltmer av ljud och oljud

Tystnad

Gemensamt för tysta områden är att de är skogar. Tyst blir det egentligen inte i skogen heller. Det finns fåglar och naturens alla ljud. Men det är absolut tystare än i någon av de miljöer som många av oss oftast vistas i. En förklaring till att vi uppfattar skogens ljud som fridfulla och behagliga är att de har en annan typ av frekvens än de ljud vi ogillar.

Bo Björklund

Med stöd från

HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Dialekter

Föreningsblad för Västgötalitteratur nr 3 2023 har publicerat en artikel av **Ann-Britt Boman** – Något om västgötadialekten. Här följer några exempel:

Kåst – kvast. Ta ett tag med kåsten!

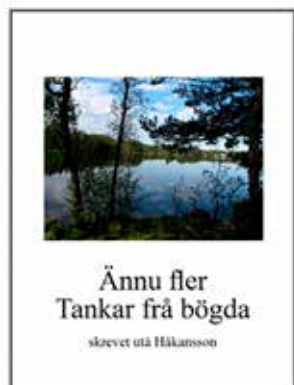
Kättla – få ungar (om katt) Kan undra var katta har kättlat i år? Ho gömmer sina ungar.

Meckla – greja. Dä va svårt å laga motorn. Vi meckla möcke mä den.

Solegrånn – en liten stund. Vänta bara ett solegrånn!

Ännu fler Tankar frå bögda

skrevet av *Håkansson*

Håkansson känner ni igen från Leif Brunnegårds kåserier i Västgötabygden genom åren med bilder av Börje Brorson. Men Leif Brunnegård har även skrivit kåserier i Alingsås Tidning sedan 1998. Nu har han gett ut sin tredje bok med texter som omfattar åren 2015–2021. Det finns också några kåserier som varit publicerade i Västgötabygden.

Boken har 96 sidor plus omslag. Priset är 200 kr per styck. Boken kan beställas via e-post: leif.brunnegard@gmail.com eller per telefon 0322-66 11 43

Toarps Hembygdsförening

Inge Pettersson representerade Västergötlands Hembygdsförbund och Borås Hembygds-krets. Han gratulerade Toarps Hembygdsförening till de 90-åren och överlämnade som gåva ett diplom och ett fruktträd till ordföranden Gunilla Hjortvall.
Foto: Per-Olof Svensson.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-943 61 75. E-post: annbritt.boman@outlook.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
541 96 Väring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 073 -023 11 50. E-post bo.bjorklund1@outlook.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad,
465 97 Nossebro, tel 070-328 13 33.

E-post: frammetad@tagebrolin.se

Pär-Uno Ström, Sidenvägen 10, 441 55 Alingsås,
tel 073-595 96 85.

E-post: parunostrom5@gmail.com

Peter Backenfall

Horsby Backgården 1, 524 91 Herrljunga

0513-103 46, 0706-75 96 71

E-post: peter.backenfall@rsgbg.se

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör
070-642 56 70, Ekängsvägen 19, lgh 1104, 549 40 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller blackhornet.monika.moberg@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Ramsberg

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,
tel 0705-32 64 24.

E-post: lenahe.ekonomi@gmail.com

Vice förbundsordförande: Ola Wirtberg

Långesäter 4, 541 97 Lerdala

E-post: ola.wirtberg@telia.com

tel 0708-55 88 23

Förbundssekreterare: Peter Backenfall

Horsby Backgården 1, 524 91 Herrljunga

0513-103 46, 0706-75 96 71

E-post: peter.backenfall@rsgbg.se

Förbundskassör: Jan-Olof Berglund

Stora Rör, Nolgården 3,

541 96 Väring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50, bostad 070-313 65 60.

Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara

(Västergötlands museum) E-postadress: kansli@vhbf.se

Glöm inte att ställa ut gröt till tomten...

Bild: Börje Brorson. Asklanda.

**God Jul och Gott Nytt År!
tillönskas alla våra läsare!**

Redaktionskommittén